24/09/2020

“Ο ρασοφόρος είναι μοναχός και όχι δόκιμος”

Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου

Του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου κ. Ιεροθέου

Τήν 21η Σεπτεμβρίου 2020, στήν Ἱερά Μονή Κοιμήσεως τῆς Θεοτό-κου Ἀμπελακιωτίσσης μέ ἀξίωσε ὁ Θεός νά τελέσω τήν ἱερά ἀκολουθία «εἰς ἀρχάριον ρασοφοροῦντα», ὕστερα ἀπό τριετῆ δοκιμασία πού ὑπέστη καί ἀπόφαση τοῦ Ἡγουμενοσυμβουλίου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς.

Ἡ ἀκολουθία τῆς ρασοφορίας εἶναι ὁ πρῶτος εἰσαγωγικός βαθμός τῆς μοναχικῆς πολιτείας, ὅπως φαίνεται καθαρά στίς δύο εὐχές πού διαβάζονται κατά τήν κουρά. Ἔτσι, ὁ ρασοφόρος μέ ρασοευχή δέν εἶναι δόκιμος μοναχός, ἀλλά μοναχός.

Στήν συνέχεια θά παραθέσω τήν προσφώνηση πού ἔκανα στόν ρασοφόρο μοναχό καί ἔπειτα θά σημειώσω ἕνα σχόλιο τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου ἀπό τό κανονικό του σύγγραμ-μα μέ τίτλο «Πηδάλιον».

1. Προσφώνηση σέ ρασοφορία

Δοξάζω τόν Θεό γιά τήν σημερινή ρασοφορία-ρασοευχή, διότι μέ τήν τελετή αὐτή αὐξάνεται καί ἡ Ἀδελφότητα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Ἀμπελακιωτίσσης στήν Ὀρεινή Ναυπακτία.

Καί τό θαῦμα αὐτό ἔγκειται στό ὅτι ἐνῶ καθημερινῶς ἐρημώνουν τά χωριά τῆς Ὀρεινῆς Ναυπακτίας, ἡ Ἱερά Μονή τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Ἀμπελακιωτίσσης αὐξάνεται.

Ἤδη ἡ Ἀδελφότητα ἀριθμεῖ 14 ἀδελφούς, ἀπό τούς ὁποίους οἱ πέντε (5) παραμένουν στήν Ἱερά Μονή καί προσεύχονται καθημερινά στόν Θεό, τήν Ὑπεραγία Θεοτόκο καί τόν ἅγιο Πολύκαρπο, γιά ὅλη τήν Ἱερά Μητρόπολη καί τόν κόσμο, καί οἱ ἄλλοι ἐργάζονται μέ τήν εὐλογία τοῦ Ἐπισκόπου σέ διάφορες ποιμαντικές θέσεις τῆς Ἐκκλησίας μας. Αὐτό, μετά τόν Θεό, τήν Παναγία καί τούς Ἁγίους, ὀφείλεται στόν Ἡγούμενο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀρχιμανδρίτη π. Πολύκαρπο Παστρωμᾶ, ὁ ὁποῖος παραμένει ἐπάνω στήν ἔρημο πολλά χρόνια μόνος του, προσευχόμενος στόν Θεό.

Μέ τήν εὐκαιρία αὐτή τῆς ἀκολουθίας τῆς ρασοφορίας-ρασοευχῆς θά ἤθελα νά ἀναφερθῶ στό θέμα τῆς ρασοφορίας, ἐπειδή σέ πολλούς ἐκκλησιαστικούς κύκλους γίνεται σύγχυση μεταξύ τῆς ρασοφορίας-ρασοευχῆς σέ μοναχούς καί τῆς ρασοφορίας σέ ἀναγνῶστες ἤ στούς μαθητές τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σχολῶν. Ἔτσι ἰσχυρίζονται ὅτι οἱ ρασοφόροι δέν εἶναι μοναχοί, ἀλλά δόκιμοι. Αὐτό δέν εἶναι ὀρθόν.

Κατά τούς Πατέρας ἡ μοναχική ζωή εἶναι μία καί ἐνιαία. Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης γράφει: «Οὐ δοίης, ὅπερ λέγουσι μικρόν σχῆμα, ἔπειτα ὡς μέγα· ἕν γάρ τό σχῆμα, ὥσπερ καί τό βάπτισμα, καθώς οἱ ἅγιοι πατέρες ἐτηρήσαντο». Καί κατά τόν Βαλσαμώνα «κυρίως ἀπόκαρσις ἡ τοῦ μεγάλου καί ἀγγελικοῦ σχήματος περιβολή ἐστι· τό γάρ μικρόν σχῆμα, ἀρραβών ἐκείνου τοῦ τελείου λέγεται».

Ὁπότε φαίνεται ὅτι ὅπως ἕνα εἶναι τό βάπτισμα, ἔτσι μία εἶναι καί ἡ ἀπόκαρση, ἁπλῶς ὑπάρχουν βαθμίδες πνευματικῆς προόδου καί ἀναβάσεως.

Μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου παρατηρήθηκε διαίρεση τῆς μοναχικῆς ζωῆς σέ τρεῖς βαθμίδες, ἤτοι τοῦ ρασοφόρου μοναχοῦ, τοῦ μικροσχήμου μοναχοῦ καί τοῦ μεγαλοσχήμου μοναχοῦ. Αὐτή ἡ διαίρεση ἔχει σχέση ἀφ’ ἑνός μέν μέ τήν

κοινοβιακή καί ἰδιόρρυθμη μοναχική ζωή, ἀφ’ ἑτέρου δέ μέ τήν πνευματική ἡλικία τῶν μοναχῶν. Δηλαδή, ὁ μεγαλόσχημος μοναχός ἔχει μεγαλύτερες μοναχικές ὑποχρεώσεις, καί κυρίως ἀσκεῖται στό Κοινόβιο, ὁ μικρόσχημος μοναχός ἀσκεῖται στό ἰδιόρρυθμο μοναστήρι καί ὁ ρασοφόρος εἶναι ὁ εἰσαγωγικός βαθμός τῆς μοναχικῆς ζωῆς.

Ὁ μεγαλόσχημος μοναχός χαρακτηρίζεται τέλειος μοναχός, καί κατά τήν «κουρά» δίδει τίς μοναχικές ὑποσχέσεις καί ἀναλαμβάνει μεγάλο μοναχικό κανόνα. Ὁ μικρόσχημος μοναχός καλεῖται καί σταυροφόρος καί κατά τήν «κουρά» του δίδει μοναχική ὁμολογία καί ἔχει ἐλαφρύτερο ἀσκητικό κανόνα. Καί ὁ ρασοφόρος ἤ ἀρχάριος μοναχός εἶναι ἐκεῖνος πού δέχεται τόν εἰσαγωγικό βαθμό τῆς μοναχικῆς ζωῆς.

Κατά τήν σημερινή μοναχική παράδοση ἐπικρατεῖ νά διαιρεῖται ἡ μοναχική ζωή σέ δύο τάξεις, ἤτοι τοῦ σχήματος, τό ὁποῖο εἶναι ἑνιαῖο, καί τῆς ρασοφορίας. Ὅσοι ἐπιμένουν νά κρατοῦν τήν διάκριση μεταξύ μικροῦ καί μεγάλου σχήματος, τό κάνουν ὡς ἔνδειξη τῆς πνευματικῆς προόδου τοῦ μοναχοῦ στήν ὑπακοή, τήν καθαρότητα ψυχῆς καί σώματος καί τήν ἀδιάλειπτη καρδιακή προσευχή.

Ἐπίσης, στίς ἡμέρες μας διαδίδονται δύο ἀπόψεις γιά τόν ρασοφόρο μοναχό. Ἡ μία ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ ρασοφόρος δέν εἶναι μοναχός, ἀλλά δόκιμος, καί ἡ ἄλλη ὅτι ἡ ρασοφορία εἶναι ὁ εἰσαγωγικός βαθμός τῆς μοναχικῆς ζωῆς. Ἡ δεύτερη ἄποψη εἶναι ἡ ἐπικρατέστερη καί ἐκείνη πού ἐναρμονίζεται μέ τήν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων, ὅπως φαίνεται στήν ἐκκλησιαστική παράδοση.

Μετά τήν τριετῆ δοκιμασία, κατά τήν τελετή τῆς ρασοφορίας διαβάζονται δύο εὐχές κατά τίς ὁποῖες λέγεται ὅτι ὁ ρασοφορῶν ἐγκαταλείπει τόν κόσμο καί οἱ εὐχές αὐτές ἐμπεριέχουν μιά μοναχική ὁμολογία, ὁ δέ δεχόμενος τήν ρασοευχή ἀποδέχεται καί συγκατα-τίθεται σιωπηρῶς στό περιεχόμενο τῶν εὐχῶν, χωρίς νά δίδη τήν ὁλοκληρωμένη ὁμολογία πού ἔχει ἡ «κουρά» τοῦ μεγάλου καί ἀγγελικοῦ σχήματος. Στήν συνέχεια ἀκολουθεῖ «κουρά» πού ὑποδεικνύει τήν ἀφιέρωση τοῦ συγκεκριμένου ἀνθρώπου καί τήν εἴσοδό του στήν τάξη τῶν μοναχῶν, ἀπό τήν ὁποία δέν πρέπει νά ἀποχωρήση.

Ἡ πρώτη εὐχή ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε ὁ Θεός ἡμῶν, ὁ κατά τό πολύ ἔλεός σου ῥυσάμενος τόν δοῦλόν σου (τόν δε) ἐκ τῆς ματαίας τοῦ κόσμου ζωῆς, καί καλέσας αὐτόν εἰς τό σεμνόν τοῦτο ἐπάγγελμα. Ἄξίωσον οὖν αὐτόν ζῆσαι ἀξίως ἐν τῇ Ἀγγελικῇ ταύτῃ πολιτείᾳ· καί φύλαξον αὐτόν ἐκ τῶν παγίδων τοῦ Διαβόλου, καί καθαράν αὐτοῦ τήν ψυχήν καί τό σῶμα διατήρησον ἕως θανάτου, καί ναόν ἅγιόν σου γενέσθαι

καταξίωσον· συνέτισον αὐτόν μνημονεύειν σου διαπαντός, καί τήν τῶν σῶν προσταγμάτων ταπείνωσιν, καί ἀγάπην, καί πρᾳότητα δώρησαι αὐτῷ· προεσβείαις τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καί ἀειπαρθένου Μαρίας, καί πάντων σου τῶν Ἁγίων. Ἀμήν».

Καί ἡ δεύτερη εὐχή εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

«Εἰς τόν ζυγόν σου, Δέσποτα, τόν σωτήριον, πρόσδεξαι τόν δοῦλόν σου (τόν δεῖνα), καί καταξίωσον αὐτόν ἐν τῇ ποίμνῃ συνταγῆναι τῶν ἐκλεκτῶν σου· ἔνδυσον αὐτόν ἁγιασμοῦ στολήν· σωφροσύνη περίζωσον τήν ὀσφύν αὐτοῦ· πάσης αὐτόν ἐγκρατείας ἀνάδειξον ἀγωνιστήν· ἐν αὐτῷ καί ἐν ἡμῖν τήν τῶν πνευματικῶν σου χαρισμάτων τελείαν δωρεάν ἐναπομένειν ἀξίωσον· πρεσβείαις τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καί ἀειπαρθένου Μαρίας, καί πάντων σου τῶν Ἁγίων. Ἀμήν».

Ἔτσι, μέ τήν ρασοευχή ὁ ρασοφόρος μοναχός εἰσέρχεται «εἰς τό σεμνόν ἐπάγγελμα» τῆς μοναχικῆς ζωῆς, στόν «ζυγόν τόν σωτήριον», καί πρέπει νά διατηρήση καθαρά τήν ψυχή καί τό σῶμα «ἕως θανάτου». Αὐτό δέν τό λέγει κανείς δοκιμασία, ἀλλά μοναχική ζωή.

Ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης γράφει: «...τριῶν γάρ πεφασμένων σχημάτων τοῖς ἀποδεικνύειν προτιθεμένοις φιλοσόφως τά λογικά... πρωτεύει γοῦν ὁ μεγαλοσχήμων καί αὐτοῖς ἐν τοῖς μετ' αὐτόν. Οἱ δέ εἰσιν ὁ ὡς εἰπεῖν δευτεροσχήμων μανδυώτης, καί ὁ ὑστερῶν ἐκείνου εἰσαγωγικός».

Ἀπό αὐτό φαίνεται ὅτι ὁ ρασοφόρος, πού δέχθηκε ρασοευχή καί «κουρά» καί ἔδωσε σιωπηλῶς τήν μοναχική ὁμολογία εἶναι μοναχός καί λέγεται εἰσαγωγικός στήν μοναχική ζωή. Δηλαδή, ὁ ρασοφόρος μέ τήν ρασοευχή, διαφέρει ἀπό τόν δόκιμο μοναχό, γιατί ἤδη ἔχει εἰσαχθῆ στήν μοναχική ζωή καί πολιτεία.

Ὁ Βαλσαμών γράφει: «μή εἴπῃς, ὡς οἱ μή ποιήσαντες μοναχοί τοιαύτην ὁμολογίαν ἀνέγκλητοι διατηρηθήσονται· κἄν γάρ μή ἀποκαρῇ τίς, ἀλλά ρασοφορήσῃ, οὐ δυνήσεται μετασχηματισθῆναι, καί εἰς γάμον ἐλθεῖν, ἀλλ' ἄκων ἀναγκασθήσεται ὑποστρέψαι εἰς τόν μοναχικόν βίον, ὡς πολλάκις τοῦτο εἴπομεν». Δηλαδή, ὁ ρασοφορῶν, δέν εἶναι ὁ δόκιμος πού φορᾶ τό μοναχικό ἔνδυμα, ἀλλά ἐκεῖνος στόν ὁποῖο ἔγινε τελετή, διαβάστηκε ἡ εἰδική εὐχή τῆς ἀφιερώσεως καί ἀκολούθησε «κουρά».

Ἔτσι ὁ ρασοφόρος εἶναι εἰσαγωγικός μοναχός καί δέν μπορεῖ νά ἐπιστρέψη στήν προηγούμενη ζωή, καί νά ἔλθη σέ γάμου κοινωνία.

Εὔχομαι νά ἀρχίσης τήν μοναχική ζωή τηρώντας καί ἐξασκώντας τίς τρεῖς

μοναχικές ὑποσχέσεις ἤ ἀρετές, ἤτοι τῆς παρθενίας καί σωφροσύνης, τῆς ἀκτημοσύνης καί τῆς ὑπακοῆς. Καί γιά νά ζῆς αὐτές τίς μοναχικές ἀρετές πρέπει νά κολληθῆς διά τῆς προσευχῆς μέ τόν Χριστό.

Νά ἐφαρμόσης πλήρως τόν λόγο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, πού πρέπει νά ἐφαρμόζεται ἀπό κάθε Χριστιανό, κυρίως ἀπό τούς μοναχούς: «λογισμοὺς καθαιροῦντες καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ» (Β΄ Κορ. ι΄, 5), δηλαδή, νά ἐκδιώκης κάθε λογισμό καί κάθε ὕψωμα πού ἐπαίρεται πάνω ἀπό τήν γνώση τοῦ Θεοῦ καί νά αἰχμαλωτίζης ὅλα τά νοήματα στήν ὑπακοή τοῦ Χριστοῦ.

2. Κανονικό σχόλιο τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου

Ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης στό «Πηδάλιό» του, πού ἐκφράζει τήν παράδοση τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἀλλά καί τήν παρά-δοση τῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ τό «Πηδάλιο» ἐγκρίθηκε ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, κάνει λόγο γιά τήν ρασοευχή, κουρά καί τήν ρασοφορία.

Σχολιάζοντας, λοιπόν, τόν τεσσαρακοστό τρίτο (μγ΄) Κα-νό-να τῆς ΣΤ΄ Οἰκουμενικῆς Συνό-δου γράφει ὅτι πρέπει δέ νά ξεύρουμε «ὅτι ἀπ’ ἀρχῆς... τό σχῆμα τοῦ Μοναχοῦ ἦτο ἕνα καί μόνον, τό μέγα δηλ. καθώς ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης γράφει εἰς τήν διαθήκην του». Ἔτσι, «τό σχῆμα ἕνα εἶναι, ὥσπερ καί τό βάπτισμα, καθώς οἱ ἅγιοι Πατέρες τό ἐμεταχειρίσθηκαν». Ἀναφέρει τόν ἅγιο Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ ὁ ὁποῖος «εἰς μίαν ἐπιστολήν πρός Παῦλον Ἱερομόναχον λέγει, τοῦτο εἶναι τό Μέγα καί μοναχικόν σχῆμα. Μικρόν δέ σχῆμα τῶν μοναχῶν οἱ Πατέρες δέν ἠξεύρουσιν, ἀλλά μερικοί ἀπό τούς μεταγενέστερους ἐφάνηκαν μέν, ὅτι ἑτοίμασαν εἰς δύω, μέ τό νά κύρουσιν ὑμᾶς τάς αὐτάς ἐρωταποκρίσεις καί ὑποσχέσεις τόσον εἰς τό μικρόν, ὅσον καί είς τό μέγα πάλιν ἕνα σχῆμα τό ἀπο-καθιστῶσι».

Ἔπειτα, ἀφοῦ ἀναφέρει τό τί λέγει ὁ ἅγιος Συμεών Θεσσαλονίκης καί ὁ Ἰώβ γράφει:

«Τό μοναχικόν σχῆμα ἀπό τοῦ ἐλάττονος ἐπί τό τελειότερον προχωρεῖ, ἀπό μικροσχήμου καί ῥασοφόρου καλου-μένου, εἰς τό τῆς Κουρᾶς ἅγιον σχῆμα, καί ἀπό τούτου πάλιν εἰς τό ἀγγελικόν μέγα καλούμενον• παρομοίως δέ καί τό Εὐχολόγιον εἰς τρία διαιρεῖ τάς ἀκολουθίας τοῦ σχήματος, εἰς ἀκολουθίαν ῥασοφόρου, μικροσχήμου καί μεγαλοσχήμου» (σελ. 259).

Καί στήν συνέχεια ἀποφαίνεται ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης:

«Τούτων οὕτως εἰρημένων, ὅσοι φθάσουν νά γένουν ῥασοφόροι, δέν δύνανται πλέον νά ῥίψουν τά ῥάσα καί νά ὑπανδρευθῦν, ἄπαγε. Πῶς γάρ τοῦτο θέλουν

τολμήσουν, εἰς καιρόν ὅπου καί τάς τρίχας τῆς κεφαλῆς των ἐκούρευσαν, τό ὁποῖον δηλοῖ πῶς ἀπέῤῥιψαν ἀπό τήν κεφαλήν των κάθε φρόνημα κοσμικόν, καί ἀφιέρωσαν τήν ζωήν των εἰς τόν Θεόν; Πῶς, ὁποῦ καί ῥάσον μοναχικόν δι' εὐλογίας ἐφόρεσαν, καί καλιμαύχιον, καί τό ὄνομά των ἄλλαξαν, καί δύω εὐχαί παρά τοῦ ἱερέως ἀνεγνώσθησαν εἰς αὐτούς, εἰς τάς ὁποίας ὁ ἱερεύς εὐχαριστεῖ τόν Θεόν, διά τί τούς ἐλύτρωσεν ἀπό τήν ματαίαν καί κοσμικήν ζωήν, καί τούς ἐκάλεσεν εἰς τό σεμνόν ἐπάγγελμα τῶν Μοναχῶν, καί παρακαλεῖ αὐτόν νά τούς δεχθῇ εἰς τόν σωτήριόν του ζυγόν; Καί ἄν ἐκεῖνος ὅπου μοναχά ὑποσχεθῇ νά γένῃ καλόγηρος, χωρίς νά ρασοφορέσῃ πρέπει νά μή παραβαίνῃ, ἀλλά νά τελειόνῃ τήν ὑπόσχεσίν του (καί ὅρα τήν ὑποσημείωσιν τοῦ κη΄ τοῦ Βασιλ.) κατά τό, τάς εὐχάς μου ἀποδώσω τῷ Κυρίῳ, πόσῳ μᾶλλον ὁ καί τά ῥάσα φορέσας; Διά τοῦτο καί ὁ Βαλσαμών (Ἑρμ. τοῦ ε΄. τῆς α΄. καί β΄.) λέγει, ὅτι ὁ ῥασοφόρος δέν ἔχει πλέον ἄδειαν νά γένῃ λαϊκός, ἀλλά θέλει ἀναγκασθῇ νά τελειώσῃ τόν α΄. σκοπόν του, ἤτοι νά λάβῃ τό σχῆμα τέλειον, ὄχι καί δέν θέλει, νά ἔχῃ νά τιμω-ρῆται, καθώς ὁ νόμος προστάζει» (σελ. 259).

Ἑπομένως, οἱ ρασοφόροι εἶναι μοναχοί πού δέχθηκαν ρα-σοευχή καί, ὅπως λέγεται στίς δύο εὐχές, εἰσῆλθε «εἰς τό σεμνόν τοῦτο ἐπάγγελμα» καί ἀξιώθηκε νά εἰσέλθη «ἐν τῇ ἀγγε-λικῇ ταύτῃ πολιτεία», καί ἔτσι μέ τήν θέλησή τους ἀποδέχ-θη-καν νά εἶναι μοναχοί.

Σέ ἄλλο σημεῖο ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιο-ρείτης ἀναφερόμενος σέ παλαιότερες ἐποχές σημειώνει: «Καί τότε οἱ Μοναχοί καί Μονάζουσαι μέ τά κοσμικά φορέματα ἔκα-μναν τήν δοκιμήν, καί ὄχι μέ ρασοφορίαν» (σελ. 261). Ἔτσι, ἄλλο εἶναι ὁ δόκιμος καί ἄλλος ὁ ρασοφόρος.

Αὐτή εἶναι ἡ πολυχρόνια παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἐκφράζεται μέχρι σήμερα στό Ἅγιον Ὄρος. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὅταν κάποιος ἀποβάλλει τά τετιμημένα ράσα, πρέπει νά ζῆ ἐν μετανοίᾳ γιά τήν πτώση του αὐτή καί ὄχι νά δικαιολογεῖται ὅτι δέν ἦταν μοναχός, οὔτε ἔδωσε μοναχικές ὑποσχέσεις, ἐπειδή εἶχε ρασοευχή-ρασοφορία καί δέν εἶχε δεχθῆ τό μοναχικό σχῆμα.

Ὅταν, ὡς ἄνθρωποι πού εἴμαστε, ἁμαρτάνουμε καί ὑφι-στά-μεθα πτώσεις πρέπει νά μετανοοῦμε καί ὄχι νά φιλο-σοφοῦμε καί νά «θεολογοῦμε» μάλιστα γιά τήν πτωτική κατά-στασή μας. Πρέπει νά εἴμαστε ἐλεύθεροι ἄνθρωποι καί ὄχι ὑποκριτές.